

Yayın Geliş Tarihi: 03.12.2023
Yayına Kabul Tarihi: 04.04.2024
Online Yayın Tarihi: 15.06.2024
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1399623>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 26, Sayı: 2, Yıl: 2024 Sayfa: 617-645
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

ULUSAL BASINDA BİLİM KADINLARI: TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN BİLİM HABERLERİNE YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ

Çağla KUBİLAY*

Öz

Bilim dünyasında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak üzere hayata geçirilen politikalara rağmen pek çok ülkede kadınlar bilimin çeşitli alanlarında yetersiz temsil edilmektedir. Kadınların bu dezavantajlı durumlarının gerisinde karmaşık toplumsal, kültürel, ekonomik ve yapısal bir dizi etken bulunmakla birlikte medya bu etkenler arasında öncelikli bir yere sahiptir. Zira medya, özellikle de gerçek hayattaki rol modellerinin yokluğunda, bilime ve bilim insanlarına dair tutum ve inançların şekillenmesinde rol oynayan temel bilgi kaynaklarından biridir. Bu bağlamda medya, kadınların ve kız çocuklarının bilime yönelmelerini teşvik edebileceği gibi onları bilimsel uğraşının dışında tutmaya ya da katılımlarını sınırlandırmaya da yol açabilir. Medyanın sahip olduğu bu potansiyelden hareketle, bu çalışmada Türkiye’de bilim haberlerinde bilim kadınlarının nasıl temsil edildiği incelenmektedir. Kadınların bilim dünyasına katılım oranlarının dünyanın pek çok ülkesine kıyasla yüksek olduğu Türkiye’de yazılı basında bilim kadınlarının görünürlük düzeyleri ile görünür oldukları alanları tespit etmek bu çalışmanın temel amacıdır. Bu kapsamda çalışmanın temel sorunsalı, farklı politik yönelimlere sahip BirGün, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yayımlanan bilim haberlerinin bilim dünyasındaki toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri koruyup güçlendirmek mi, yoksa bu eşitsizliklere meydan okumak yönünde mi hareket ettiğinin belirlenmesidir. Çalışmada sözü edilen gazetelerin web sitelerinde 2019 yılının Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında yayımlanan toplam 527 bilim haberi içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Çalışmada gazetelerde yer alan bilim kadını oranının Türkiye’deki bilim kadını oranının oldukça altında olduğu; görünürlük düzeyleri ve bilimin farklı alanlarına katılımları konusunda farklı siyasal yönelimlere sahip gazeteler arasında küçük farklılıklar bulunmakla birlikte tümünün bilim kadınlarını yetersiz temsil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Kubilay, Ç. (2024). Ulusal basında bilim kadınları: toplumsal cinsiyet perspektifinden bilim haberlerine yönelik bir içerik analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2), 617-645.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, ORCID: 0000-0001-6247-7136, kubilay@media.ankara.edu.tr
Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Anahtar Sözcükler: Temsil, Bilim Kadınları, Bilim Haberleri, İçerik Analizi, Toplumsal Cinsiyet, Yazılı Basın.

FEMALE SCIENTIST IN THE NATIONAL PRESS: A CONTENT ANALYSIS OF SCIENCE NEWS FROM A GENDER PERSPECTIVE

Abstract

Despite policies aimed at ensuring gender equality in the scientific community, women are underrepresented in various fields of science in many countries. While there is a complex set of social, cultural, economic and structural factors behind women's disadvantage, the media has a prominent place among these factors. This is because the media are one of the main sources of information that play a role in shaping attitudes and beliefs about science and scientists, especially in the absence of real-life role models. In this context, the media can encourage women and girls to turn to science, but it can also exclude them from scientific endeavors or limit their participation. Based on this potential of the media, this study analyses how women scientists are represented in science news in Turkey. The main purpose of this study is to determine the level of visibility of women scientists in the print media in Turkey, where women's participation in the world of science is high compared to many countries in the world. In this context, the problematic of the study is to determine whether the science news published in the newspapers BirGün, Hürriyet, and Yeni Şafak, which have different political orientations, serve to protect and reinforce gender inequalities in the world of science or to challenge these inequalities. In the study, a total of 527 science news items published on the websites of the aforementioned newspapers in January, May, and September 2019 were examined through content analysis. The study concluded that the proportion of women scientists in the newspapers is well below the proportion of women scientists in Turkey; although there are small differences between newspapers with different political orientations regarding their level of visibility and participation in different fields of science, they all underrepresent women scientists.

Key Words: Representation, Female Scientists, Science News, Content Analysis, Gender, Printed Press.

GİRİŞ

Bilim dünyasındaki mevcudiyetlerini desteklemeye yönelik çeşitli politikalara rağmen, kadınlar, başta fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM)¹ alanları olmak üzere bilimin pek çok alanında erkeklere oranla sınırlı bir biçimde temsil edilmekte,² daha az bilimsel ödül kazanmakta, daha düşük ücret ve

¹ Science (Fen), Technology (Teknoloji), Engineering (Mühendislik) ve Mathematics (Matematik) sözcüklerinin baş harflerinden oluşan STEM kısaltması, Türkçe literatürde de yaygın olarak kullanıldığından makalede bu kullanım biçimi benimsenmiştir.

² UNESCO'nun verilerine göre tüm dünyada araştırmacıların yalnızca %30'unu kadınlar oluşturmakta; dağılımları ise sektörlere ve bilim alanlarına göre önemli ölçüde

daha az atif almakta, araştırma fonlarından daha az yararlanabilmektedir (Cole & Zuckerman, 1984; Dion vd., 2018; Knobloch-Westervick & Glynn, 2013; OECD, 2021). Kadınların bilim dünyasındaki bu ikincil konumları, bilim tarihçisi Margaret Rossiter'in ifade ettiği gibi ne tesadüftür, ne de kadınların liyakat eksikliğinden kaynaklanmaktadır (1984, s. xv). Kadınların bilimsel alanda karşı karşıya oldukları eşitsizlikleri inceleyen araştırmalarda, bilimin "sert, katı, rasyonel, gayrişahsi, erkeksi, rekabetçi ve duygusuz" gibi eril nitelikler üzerinden tanımlanmasına (Rossiter, 1984, s. xv); akademik/bilimsel çalışmalar ile hane içinde kadınlara yüklenen sorumluluklar arasında denge kurmadaki zorluklara; kız çocukları ile erkek çocukların sosyalleşme süreçlerinde farklı değerler ve beklentilerin etkili olmasına; kız çocuklarını bilime teşvik edebilecek rol modellerin yetersizliği ile bilime ve bilim insanlarına dair stereotiplerin varlığına (Cheryan vd., 2013; Eizmendi-Iraola & Peña-Fernández, 2023; Steinke, 1997) işaret edilmektedir.

Kadınların bilim dünyasındaki sınırlı var oluşlarının gerisinde karmaşık toplumsal, kültürel, ekonomik ve yapısal bir dizi etken bulunmakla birlikte bilim söz konusu olduğunda medya öncelikli etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Dikkatlerin medyaya yönelmesinin nedeni, medyanın bir yandan var olan toplumsal yapıyı koruyup güçlendirirken diğer yandan da ona meydan okuyabilecek bir potansiyele sahip olması yatmaktadır (Chimba & Kitzinger, 2010, s. 609; Kitzinger vd., 2008, s. 1). Medyanın sahip olduğu bu potansiyel nedeniyle 1980'lerin sonlarından itibaren bilim kadınlarının³ medya metinlerinde temsil edilme biçimlerine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu çalışmalarda, gazete haberlerinden popüler dergilere, televizyon dizilerine, sinema filmlerine dek farklı mecralarda bilim kadınlarının ne oranda ve hangi stereotipler dolayısıyla

farklılaşmaktadır ("Women in Science", 2016). Örneğin Avrupa Birliği (AB) düzeyinde kadın araştırmacılar çoğunlukla kamu kurumları ile yükseköğretim alanında, erkekler ise özel sektörde istihdam edilmektedir. Yine AB verilerine göre, kadın profesörlerin bilim alanlarındaki dağılımları eşitsiz bir görünüm sergilemektedir: beşeri bilimlerde %35, sosyal bilimlerde %30,9, tıpta %30,1, zirai bilimlerde %28,5, doğa bilimlerinde %22, mühendislik ve teknolojiye %17,9 (Directorate-General for Research and Innovation (European Commission), 2021, s. 188). Bölgeler arasında da bilim kadınlarının oranı açısından dikkat çekici farklılıklar bulunmaktadır. Orta Asya %48,1, Latin Amerika ve Karayipler ise %45,4 ile kadın araştırmacı oranının yüksek olduğu bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Kadın araştırmacı oranı Arap ülkelerinde %39,8, Doğu ve Orta Avrupa'da %39,5, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da %32,3, Sahraaltı Afrika'da %31,3, Asya Pasifik'te %20 olarak saptanmıştır ("Siyasette ve bilim dünyasında dünyada kadınların oranı", t.y.).

³ Yalnızca erkekleri bilimsel faaliyetle ilişkilendirmesi ve bilim dünyasındaki kadınları dışlaması nedeniyle son yıllarda "bilim adamı" yerine "bilim insanı" ifadesinin kullanılmaya başlandığı ve bunda da önemli bir yol kat edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, cinsiyetçilik içermesi nedeniyle "bilim kadını" ifadesinden de kaçınılması gerektiği açıktır. Ancak bilim dünyasındaki kadınların yazılı basında ne oranda ve nasıl temsil edildiğini –erkeklerle karşılaştırmalı olarak- saptamayı amaçlayan bu çalışmada cinsiyet belirten "bilim kadını" ve "bilim adamı" ifadelerini kullanmak bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

temsil edildikleri incelenmiştir (Chimba & Kitzinger, 2010; Eizmendi-Iraola & Peña-Fernández, 2023; González vd., 2017; LaFollette, 1988; Mitchell & McKinnon, 2019; Shachar, 2000). Yakın tarihli çalışmalarda bu mecralara sosyal medya eklenmiş; sosyal medyanın bilim kadınlarının görünür hale gelmesinde ve toplumsal cinsiyet stereotipleriyle mücadele etmede sahip olduğu potansiyel incelenmiştir (Amarasekara & Grant, 2019; Huber & Baena, 2023; Phillips vd., 2022).

Kadınların medyada temsili, Türkiye’de medya ve iletişim çalışmaları alanında çalışan araştırmacıların oldukça ilgi duydukları bir konudur. Bununla birlikte araştırmacıların bilim kadınlarının medyada temsil edilme biçimlerinin incelenmesine yönelmediği görülmektedir. Nitekim medya ve kadın alanında yapılan lisansüstü tezler için bir çalışmada, incelenen kadının kimliği kategorisinde bilim kadınlarını konu alan hiçbir tezin olmadığı tespit edilmiştir (Kubilay vd., 2023). Diğer yandan bilim haberciliği alanında yapılan çalışmalarda da toplumsal cinsiyete duyarlı bir analiz yapılmamıştır (Can, 2023; Dursun, 2018; Erdoğan, 2007; Küçükvardar, 2020; Öztekin & Şahin, 2020). Oysa Türkiye özellikle bilimsel faaliyetin gerçekleştirildiği temel kurumsal yapılardan biri olan üniversitelerdeki kadın öğretim elemanlarının yüksekliği ile öne çıkmaktadır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren yukarıdan aşağı uygulanan devlet politikalarının ve ayrıca 1980 sonrasında üniversitelerdeki dönüşümün etkisiyle kadınların akademik ve bilimsel dünyaya katılımları sürekli bir artış göstermektedir (Acar, 1998, ss. 313-314; Günlük-Şenesen, 2015, s. 344). Öyle ki Yüksek Öğretim Kurulu’nun (YÖK) 2023 yılı verilerine göre, devlet ve vakıf üniversitelerinde istihdam edilen kadın akademisyen oranı %46’dır ("Erkek egemen akademi!", 2023) ve bu oran pek çok Batılı ülke ile karşılaştırıldığında dahi yüksektir. Ancak üniversitelerde kadın katılımının görece yüksekliği tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Zira Türkiye’de bilim dünyasındaki kadınlar, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi, toplumsal cinsiyete dayalı ayrışmaların⁴ getirdiği

⁴ İşgücü piyasalarında toplumsal cinsiyete dayalı ayrışma; yatay, dikey ve içsel olmak üzere üç kategoride ele alınmaktadır ve bu kategoriler, yükseköğretim alanı için de geçerlidir (Berggren, 2008, s. 25). Yatay ayrışma, kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak farklı mesleklerde ve farklı sektörlerde yoğunlaşması anlamına gelir. Yükseköğretim alanı bağlamında yatay ayrışma, örneğin erkeklerin doğa bilimleri, kadınların ise sosyal ve beşeri bilimler ile tıp bilimlerine yönelmesi şeklinde ortaya çıkar. Dikey ayrışma ise, daha fazla sorumluluk gerektiren, daha yüksek ücretli ve prestijli üst düzey pozisyonlarda erkeklerin yoğunlaşmasına işaret eder. “Cam tavan” kavramı ile de ifade edilen dikey ayrışma, yükseköğretim alanında, rektörlük ve dekanlık gibi karar ve yönetim mekanizmaları ile profesörlük gibi kadrolara ulaşmada kadınların önündeki yapısal engelleri tanımlar. Son olarak içsel ayrışma, aynı mesleğe sahip kadın ve erkeklerin, toplumsal cinsiyet rollerine uygun farklı görev türlerine yönlendirilmesi ya da farklı uzmanlıklar seçmesi şeklinde ifade edilebilir. Örneğin tıp alanında erkeklerin genel cerrahi, kadınların ise göz, cildiye gibi alanları seçmesi içsel ayrışmanın sonucudur (Adak, 2018, s. 30; Directorate-General for Research and Innovation, 2021, s. 20; Öztan ve Doğan, 2017, s. 122)

eşitsizliklerle karşı karşıyadır. Bu konuda yapılan çalışmaların gösterdiği üzere bilim kadınları, bir yandan akademik hiyerarşinin güvencesiz alt basamaklarında diğer yandan da tıp ve sağlık bilimleri, beşeri bilimler, sosyal bilimler gibi “kadınlara uygun” olduğu düşünülen belirli alanlarda yoğunlaşmaktadır (Adak, 2018; Karakuş, 2016; Öztan & Doğan, 2015; Sağlamer vd., 2018; Şentürk, 2015).

Çalışma, kısaca sözünü ettiğimiz bu özgüllükler bağlamında, Türkiye’de medyanın bilim kadınlarını temsiline odaklanmaktadır. Bilimin ne olduğuna, nasıl işlediğine ve bilim insanlarının özelliklerine dair tutum ve inançların, kız çocuklarını ve kadınları bilimsel uğraşının dışında tutmaya ya da onların bilim dünyasına katılımlarını sınırlamaya yol açabildiği, bu bağlamda medyadaki bilim insanı temsillerinin önemli rol oynayabildiğine dair araştırma bulgularından hareketle (Vazquez-Cupeiro’dan akt. Eizmendi-Iraola & Peña-Fernández, 2023), bu çalışmada yazılı basında yer alan bilim haberlerinde bilim kadınlarının görünürlük düzeyleri ve görünür oldukları alanlar incelenmektedir. *BirGün*, *Hürriyet* ve *Yeni Şafak*⁵ gazetelerinin web sitelerinde 2019 yılı Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında yayımlanan bilim haberleri üzerinden yapılan incelemede gazetelerin toplumsal cinsiyete dayalı mevcut eşitsizlikleri koruyup güçlendirmek mi, yoksa bu eşitsizliklere meydan okumak yönünde mi hareket ettiği çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu kapsamda farklı politik ve ideolojik yönelimlere sahip gazeteler arasında bilim kadınlarının temsili konusunda farklılıklar olup olmadığı, eğer varsa bu farklılıkların hangi alanlarda tezahür ettiği çalışmanın yanıtlamaya çalıştığı sorular arasında yer almaktadır.

BİLİM İNSANLARI, TOPLUMSAL CİNSİYET VE MEDYA

1950’li yılların sonlarından itibaren bilim insanlarına dair imajları belirlemek üzere araştırmalar yapılmaya başlanmış (Ağgöl-Yalçın, 2012, s. 612); zaman içinde farklı araştırma yöntem ve tekniklerinin⁶ uygulandığı bu çalışmalarda, bilim insanlarının tipik olarak “orta yaşlı veya yaşlı, dağınık saçlı, sosyal açıdan garip, laboratuvar önlüklü ve gözlüklü, laboratuvarlarda tehlikeli deneyler yürüten, tek başına çalışan beyaz erkekler” (Steinke & Tavarez, 2017, s. 245) olarak betimlendiği ortaya konmuştur. Dünyanın farklı ülkelerinde farklı yaş gruplarından çocuklar ve gençler üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmaların bilim insanı imajlarının basmakalıp olduğuna ilişkin bulguları, meseleye toplumsal cinsiyet perspektifinden yaklaşan araştırmacılar açısından son derece çarpıcı iç görüler sağlamıştır. Zira bilim insanı imajlarına yönelik erken dönem araştırmalardan

⁵ Bu gazetelerin seçilme nedeni “Amaç ve Yöntem” başlıklı bölümde açıklanmıştır.

⁶ 1957 yılında Mead & Metraux tarafından yapılan ve lise öğrencilerinden bilim insanlarına dair yazılı bir anlatım yapmaları istenen çalışmadan sonra alanda farklı araştırma yöntem ve teknikleri ile (çizim testi, likert tipi ve anlamsal farklılık ölçekleri, 1990’larla birlikte ise görüşmeler, açık uçlu sorulardan oluşan anketler vb.) ile çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Karaçam vd., 2015, s. 607).

başlayarak, hem kız hem de erkek öğrencilerin, bilimi erkeklerle ilişkilendirme ya da “tipik” bilim insanını erkek olarak görme oranlarının oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Örneğin Chambers’ın Amerikalı ve Kanadalı yaklaşık beş bin öğrenci üzerinde yaptığı 1983 tarihli araştırmada, yalnızca 28 öğrencinin (%0,6) bilim insanını kadın olarak tasvir ettiği tespit edilmiştir. Bilimin erkeklerle ilişkilendirilme oranlarında zaman içinde düşüş gözlemlenebilse⁷ de araştırmalar, bilimin hâlâ “erkeksi bir faaliyet” olarak tahayyül edildiğini ortaya koymaktadır (Miller vd., 2015, s. 1). Bu bulgular, bilim dünyasına dâhil olma oranlarının artış göstermesine rağmen kadınların, hem sayısal olarak yetersizliği hem de belirli alanlara (fizik, matematik, mühendislik, jeoloji gibi) daha sınırlı olarak katılabilmeleri nedeniyle basit biçimde istatistiki verileri yansıttığı şeklinde değerlendirilebilir. Ancak LaFollette’in (1988, s. 262) işaret ettiği gibi sözü edilen araştırma sonuçlarının, bilimin kadınlara uygun bir faaliyet olduğu fikrine karşı olan oldukça köklü kültürel önyargıları gösterdiği de açıktır. Nitekim ilgili literatür, bu köklü önyargıların temelindeki sosyokültürel etkenleri incelemiş; aile bireyleri, akranlar, öğretmenler ve ders kitaplarının yanı sıra başta televizyon olmak üzere medyanın rolüne vurgu yapmıştır (Karaçam vd., 2015, s. 608).

Medyaya yapılan bu vurgunun gerisinde, medyanın “normal”, “doğal” ya da “tipik” olanı tanımlamaya yardımcı olurken aynı zamanda bir “rol model” kaynağı olması yatmaktadır. Özellikle de bireylerin yakın çevrelerinde rol modellerinin yokluğu durumunda medya, bir meslek olarak bilimi ve bilim kadınlarını anlamak için temel bilgi kaynağı olarak dikkat çeker (Chimba & Kitzinger, 2010, s. 178). Nitekim rol modeli teorisinden hareketle yapılan çeşitli araştırmalar, medyanın çocuklara mesleki bilgiler ve rollerle ilgili bilgi vermede etkili olduğunu; ayrıca geleneksel olarak “erkeksi” olduğu düşünülen bir meslekte başarılı olan kadınlara dair deneyimlerin, değerlendirme ve seçim kararlarında cinsiyet yanlılığını azalttığını göstermektedir. Bu çerçevede, *STEM* alanlarındaki kadınların medyadaki temsilleri, çocuklara ve gençlere, kadınların bu alanlarda başarılı kariyerler geliştirebileceklerini göstermek açısından önemli bulunmaktadır (Kitzinger vd., 2008, s. 1). Yakın tarihli çalışmalarda da bilim insanlarına ilişkin algı ve beklentilerin, onlarla doğrudan temastan ziyade medyadaki bilim kadınlarının temsillerine maruz kalma yoluyla şekillenme olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Eizmendi-Iraola & Peña-Fernández, 2023, s. 2). Elbette medya temsillerinin kariyer geliştirme üzerindeki olumlu etkilerinin yalnızca *STEM* alanlarıyla sınırlı olmadığını, sosyal ve beşeri bilimler için de geçerli olduğunu düşünmek makuldür.

Bilimin ne olduğuna, nasıl işlediğine ve bilim insanlarının niteliklerine dair tutum ve kanaatlerin şekillenmesindeki rolü nedeniyle medya içeriklerinde bilim

⁷ Örneğin Farland-Smith’in 2009 yılında yayımlanan araştırmasının sonuçlarına göre, Amerikalı çocukların %35’i bilim insanını kadın olarak tasvir etmiştir (akt. Miller vd., 2015, s. 1)

kadınlarının temsil edilme biçimlerine yönelik ilgi Batılı literatürde 1980'li yıllarla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu ilgi, 1960'lı ve 1970'li yıllardan başlayarak bir yandan medyanın önemli bir çözümleme alanı haline gelmesine diğer yandan da kadınların bilim dünyasındaki sınırlı var oluşlarına dair sorgulamaların artmasına koşuttur. Bu bağlamda medya metinlerinde bilim kadınlarının temsillerine dair sorgulamalar, birbirini tamamlayan iki ana soru etrafında şekillenmiştir: Bilim kadınlarının medya metinlerindeki görünürlük düzeyleri nelerdir? Bilim kadınlarına hangi nitelikler atfedilmektedir? Bu soruları yanıtlamak üzere medya metinlerindeki kadın ve erkek bilim insanlarının karşılaştırılarak hem nicelik hem de nitelik olarak farklılıklarının ortaya konduğu çalışmalar gazete haberlerinden dergi makalelerine, televizyon haberlerine, televizyon programlarına ve dizilerine, sinema filmlerine ve son olarak sosyal medyaya dek çeşitli medya metinlerine odaklanmıştır. Sonraki bölümde bu çalışmanın odağında yer alan yazılı basında bilim kadınlarının temsilini konu edinen literatür incelenmekte ve bu literatürün temel bulguları ekseninde Türkiye bağlamının anlaşılır kılınması için bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmaktadır.

EKSİK VE STEREOTİPİK TEMSİL BAĞLAMINDA YAZILI BASINDA BİLİM KADINLARI

Bilim kadınlarının yazılı basındaki temsillerine dair öncü çalışmalardan biri, Marcel LaFollette'in 1988 tarihli çalışmasıdır. 1910-1955 yılları arasında yayımlanan yüksek tirajlı Amerikan dergilerini içerik analizine tabi tuttuğu çalışmasında LaFollette, bilimle ilgili makalelerin yalnızca %6,4'ünün bilim kadınlarına ya da kadın gazetecilere ait olduğunu, üstelik 1930 öncesinde bu oranın daha da az olduğunu gösterir. Ayrıca incelediği 45 yıllık dönem boyunca, aktif olarak araştırma yapmalarına rağmen tek bir bilim kadınının ya da gazetecinin bile matematik, astronomi, arkeoloji veya paleontoloji üzerine bir makalenin yazarı olarak yer alamadığını ortaya koymuştur. Kadınlar ancak sosyal bilimlerle biyoloji alanındaki araştırmalarda yazar olarak görünürlük kazanabilmiştir (1988, ss. 263-264)). LaFollette'in çalışması, bilim dünyasındaki toplumsal cinsiyete dayalı yatay ayrışmayı medya metinlerinde de belirgin kılması açısından bu alandaki araştırmacılara önemli iç görüler kazandırmıştır.

Bilim kadınlarının basında temsiline odaklanan literatürde, haber metinlerinde görüşlerine başvuru uzmanların cinsiyetleri de incelenmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmalardan biri, Kitzenger vd.'nin İngiliz basınından altı gazetenin 2006 yılının ilk altı ayında yayımlanan fen, mühendislik ve teknoloji haberlerindeki uzmanları cinsiyetleri bağlamında ele aldıkları çalışmalarıdır. Araştırma, basında erkeklerin uzman bilimsel kaynak olarak kadınlardan çok daha fazla yer aldığını gösterirken, aynı zamanda kadın gazetecilerin bilim kadınlarının görüşlerine yer verme oranının erkek meslektaşlarından fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma da yatay ayrışma eğilimine dikkat çekmiş; genetik ve kök hücre araştırmaları gibi bazı alanlarda bilim kadınlarına yer verilmesinin bilgisayar, askeri teknoloji ve uzay keşiflerinden daha olası olduğunu saptamıştır (Kitzenger vd.,

2008). Chimba & Kitzenger da yine İngiliz basınına inceledikleri bir diğer çalışmada basında bilim insanı olarak erkeklerin hâlâ norm, kadınların ise istisna olarak görüldüğünü ortaya koymuştur (Chimba & Kitzinger, 2010, s. 621). Finlandiya gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinin görece yüksek olduğu ülkelerde yapılan çalışmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin Niemi & Pitkänen (2017), kadın ve erkek araştırmacıların haber kaynağı olarak kullanımını incelemiş ve Finli kadınların ancak %28 oranında temsil edilebildiklerini saptamıştır (s. 360). Benzer şekilde İspanya, Almanya, İsrail gibi ülkelerde gerçekleştirilen çalışmalar da gazete haberlerinde ve televizyon programlarında bilim kadınlarının erkeklerden daha az görünür olduğu sonucuna ulaşmıştır (González vd., 2017; Huber & Baena, 2023; Vico vd., 2014).

Bilim dünyasındaki kadınların temsilindeki tek sorun, medya metinlerindeki yetersiz mevcudiyetleri değildir. Çeşitli araştırmalarda, niceliksel varlıklarının ötesinde kadınlara toplumsal cinsiyet rollerine koşut davranıldığı ortaya konmuştur (Eizmendi-Iraola & Peña-Fernández, 2023, s. 2). Bu kapsamda Dorothy Nelkin'in *Bilim Nasıl Satılır?* başlıklı kitabı, bilim insanlarının basında yer alışlarında toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkların vurgulanması bakımından öncü çalışmalardan biri olarak dikkat çeker. Nelkin'e göre başarılı bilim adamları, basında, "dünyadan elini eteğini çekip kendisini işine adanmış kişiler" olarak sunulurken, sayıca az olan Nobel ödüllü kadınlar ise toplumsal cinsiyete dayalı stereotipler üzerinden tanımlanmaktadır. Örneğin Nobel fizik ödülünü kazanan Maria Mayer, *Science Digest* dergisinde "Nobel ödülü kazanan ilk Amerikalı kadın bilimci ve eş" sözleriyle ve mutfakta çekilen fotoğrafıyla tanıtılmıştır. Benzer şekilde 1977 yılında tıp alanında Nobel kazanan Rosalyn Yalow da *Vogue* tarafından "harika bir kadın, olağanüstü, her şeyi yapabilen, haftada 70 saat çalışan, koşer yemekler yapan, mutlu bir evliliği olan, oldukça geleneksel bir eş ve anne" olarak nitelendirilmiştir. Popüler basının temel mesajı, başarılı bilim kadınlarının anne ve eş olarak da başarılı olduğu; ev ve iş yaşamlarını dengeleyebildikleri yönündedir (Nelkin, 1994, s. 32, 35).

LaFollette (1988) ise, bilim kadını tasvirlerinin dikmiş dikmek ya da yemek yapmak gibi "normal" faaliyetlere katılımları üzerinden yapıldığına, erkeklerin ise ev içi sorumluluklardan muaf tutulduğuna dikkat çeker. Yazara göre hane içine odaklanma, bir yandan kadınların bilimsel yeterliklerini önemsizleştirirken, diğer yandan ise başarılı bilim kadınlarının bile entelektüel çabalardan ziyade eş ve anne rolleriyle daha fazla doyuma ulaştığı fikrini yeniden üretir (ss. 267-268). Bilimsel araştırmanın eril nitelikler üzerinden tanımlandığına işaret eden LaFollette, kadınlara yer verildiğinde ise onların iki uç konumdan birine yerleştirdiğini, ya "asistan" ya da "süper bilim insanı" olarak tanımlandıklarını ileri sürmüştür (s. 270). Orly Shachar, 1996-1997 yıllarında *New York Times* gazetesinin "Science Times" adlı bölümünde bilim insanlarıyla yapılan röportajların retoriklerini incelemiş; kadınlarla yapılan röportajların erkeklerle kıyaslandığında oldukça az olduğunu aktarmıştır. Shachar'ın çalışmasının önemi, röportajlarda, kadınların araştırmacı rollerinin daha az vurgulanıp daha kişisel bir yaklaşımla tanımlandıklarına,

erkeklerin ise profesyonel kamusal rolleriyle tasvir edildiğine ilişkin tespittir. Araştırmacıya göre bilim adamlarıyla yapılan röportajlarda iş ve aile yaşamının dengelemesine dair sorunlardan hiç söz edilmemektedir. Oysa bilim kadınlarıyla yapılan röportajlarda onların yalnızca bilim insanı kimliği değil aynı zamanda eş ve anne kimlikleri de öne çıkarılmaktadır (Shachar, 2000). Yakın tarihli çalışmalarda bilim dünyasındaki kadınların yazılı basındaki sunumlarında eş ve anne rolleri ile ev içi sorumluluklarına yapılan vurgunun yanı sıra onların dış görünüşleri ile cinselliklerine yapılan vurguya da dikkat çekilmiştir. Örneğin Attenborough (2011) Birleşik Krallık'ta yayımlanan ulusal gazetelerdeki biri kadın diğeri erkek iki bilim insanını konu alan haberleri eleştirel söylem analizi yoluyla incelediği çalışmasında onların farklı stratejiler izlenerek cinselleştirildiğini ileri sürer. Yazara göre, gazete haberlerinde bilim adamının fiziksel görünümüne vurgu yapılmakla birlikte bu vurgu onun bilimsel yeteneğinin önüne geçirilmemektedir. Buna karşılık bilim kadını söz konusu olduğunda okuyucunun dikkati bilim insanı statüsünden ziyade kadınsı özelliklerine çekilmektedir. Benzer biçimde Chimba & Kitzenger (2010) ve Mitchell & McKinnon (2019) da analiz ettikleri medya içeriklerinde kadınlarının fiziksel görünümüne, erkeklerden daha fazla ve daha farklı biçimlerde odaklanıldığını belirtmektedir.

Her ne kadar sözü edilen araştırmalarda bilim kadınlarının temsillerindeki yetersizliğe ve stereotiplere dikkat çekilse de bazı çalışmalarda yazılı basında bilim kadınlarının temsiline hem niceliksel hem de niteliksel anlamda bir değişimin varlığına da işaret edilmektedir. Örneğin Mitchell & McKinnon (2019), bilim kadınlarının dış görünüşlerine ve cinselliklerine daha fazla odaklanıldığını vurgulamakla birlikte *New York Times* gazetesinde 2011-2018 yılları arasında yayımlanan bilim insanı profillerinin bilim kadınlarının gerçek oranından çok daha fazla olduğunu göstermiştir. Araştırmacılara göre bu yüksek temsil, fizik ve matematik bilimlerine göre daha fazla kadının bulunduğu biyoloji vb. bilimlere odaklanılmasından kaynaklanmaktadır. Kim vd. (2016) ise 2000-2010 yılları arasında *New York Times*'daki bilim insanı görsellerini değerlendirdikleri çalışmalarında görsellerin mevcut cinsiyet dağılımını doğru bir şekilde yansıttığını ortaya koymuştur. Husu & Tainio (2016) da Finlandiya yazılı basınında kadın araştırmacılarla yapılan röportajları inceledikleri çalışmalarında, ABD ve İngiltere'de yapılan çalışmalara kıyasla kadın araştırmacıların temsiline daha fazla çeşitlilik sergilediğini tespit etmiştir. Araştırmacılar, ayrıca, bilim kadınlarının aileleri ve dış görünüşleriyle ilgili yorumların fazla olduğunu, ancak genel imajlarında cinsel çekiciliklerine dair imaların bulunmadığını ifade etmektedir.

Sözü edilen araştırmalar, yazılı basında bilim kadınlarının temsili açısından görece olumlu bir değişime işaret etmekle birlikte araştırmaların sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde bilim dünyasındaki toplumsal cinsiyete dayalı ayrışmaların neden olduğu eşitsizliklerin yeniden üretimine neden olabilecek temsillerin sürdüğü anlaşılmaktadır. Bilim kadınlarının görünürlük oranlarında artış yaşanıyor olması tek başına yeterli ve anlamlı bir değişim göstergesi değildir. Zira

nicel artışa işaret eden çalışmalarda bu artışın “kadın yoğun” olarak değerlendirilen bilim dallarından kaynaklandığı da gösterilmektedir ve bu bulgu, toplumsal cinsiyete dayalı yatay ayrışmanın devamı anlamına gelmektedir. Diğer yandan bilim kadınlarının dış görünüşlerine ve cinselliklerine yapılan vurgunun çeşitli biçimlerde sürüyor oluşu da temsillerinin stereotipik niteliğinin hâlâ bir sorun olarak karşımızda durduğuna işaret etmektedir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de ulusal gazetelerde yayımlanan bilim haberlerinde bilim kadınlarının görünürlük düzeyleri ile hangi alanlarda görünür olduklarını tespit edebilmektir. Çalışmada, bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Üç gazetenin bilim haberlerinde sözlerine ve/veya etkinliklerine yer verilen bilim insanları içerisinde kadın ve erkeklerin oranı nedir? Bilim kadınlarının görünürlüğü açısından farklı siyasal yönelimlere sahip gazeteler arasında farklılık bulunmakta mıdır?

- Bilim kadınları daha çok hangi bilim alanlarındaki söz ve/veya etkinlikleriyle temsil edilmektedir? Bu temsil, gerçek dünya verileriyle örtüşmekte midir?

- Haberlerde kullanılan görsellerde bilim kadınlarının temsil oranı nedir? Gazeteler arasında temsil oranları açısından farklılık var mıdır?

- Gazetecinin cinsiyeti ile haberlerde temsil edilen bilim insanının cinsiyeti arasında bir ilişki bulunmakta mıdır?

Bilim kadınlarının temsiline ilişkin bu soruları yanıtlamak üzere *BirGün*, *Hürriyet* ve *Yeni Şafak* gazetelerinin web sitelerinde 2019 yılının Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında yayımlanan bilim haberleri incelenmiştir. Gazetelerin farklı ideolojik yönelimlere ve farklı mülkiyet yapılarına sahip olmaları ve dolayısıyla da farklı okur kitlelerine seslenmeleri örnekleme dâhil edilmelerindeki temel ölçüttür. *BirGün* gazetesi sol-sosyalist basını, *Hürriyet* gazetesi merkez sağ basını, *Yeni Şafak* gazetesi ise İslamcı-muhafazakâr basını temsilen seçilmiştir.⁸ Farklı ideolojik

⁸ 2004 yılında yayımlanmaya başlanan *BirGün* gazetesi çeşitli meslek odaları ve sendikaların çok ortaklı bir sermaye girişimi olarak kurulmuştur (Ongun, 2014, s. 86). Gazete, “Türkiye toplumsal muhalefetinin ve örgütlü sivil toplumun sesi” ve “nispeten eğitilmiş bir kesimin, orta ve üst orta sınıftan insanların ve emekçi kitlelerin örgütlü kesimleri ile önde gelenlerinin okuyacağı bir gazete olma” (Tılıç, 2003) şiarıyla yola çıkmıştır. 1948 yılından beri yayımlanan *Hürriyet* ise “Türkiye Türklerindir” sloganıyla sürdürdüğü yayın hayatı boyunca resmi ideolojinin, rejimin ve özellikle laiklik ilkesinin destekçisi olmuştur (Ongun, 2014, s. 86). *Hürriyet* bu özellikleri nedeniyle “devletin gazetesi” (Özkır, 2013, s. 59) olarak tanımlanmış olsa da gazetenin 2018 yılında hükümete yakın Demirören Holding’e satılmasıyla yayın politikası derinden etkilenmiştir. Bu el değiştirmenin gazeteyi “devletin

yönelimleri temsilen bu gazetelerin seçiminde ise tirajları dikkate alınmıştır.⁹ Çalışmada yalnızca bilim ve teknoloji sayfalarındaki değil gazetelerin ekleri dışındaki tüm bölümlerinde yayımlanan bilimsel nitelikli haberler incelenmiş, ancak köşe yazıları kapsam dışı bırakılmıştır. Gerek fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanları gerekse sosyal ve beşeri bilimlerin tüm dallarıyla ilgili haberler incelemeye dâhil edilerek odak genişletilmiştir.

İncelenen dönemin belirlenmesinde güncellik başlıca ölçüt olarak alınmış olmakla birlikte 2019 yılının seçilmesinin nedeni, ulusal ya da küresel ölçekte meydana gelen olayların bilim haberlerine yön vermiş olmasının yarattığı yanlılıktan kaçınma isteğidir. 2020 yılının başlarında ortaya çıkan ve küresel bir salgına dönüşen Covid-19'un ve 2023 yılının şubat ayında gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin uzun süre gündemde kalması nedeniyle sırasıyla tıp ve sağlık bilimleri ile yer bilimleri bu dönemlerde öne çıkmıştır. Bu nedenle çalışmada bilim haberlerinin analizi için gündemin daha rutin olarak aktığı 2019 yılı seçilmiş; ayların belirlenmesinde ise amaçlı örneklem tekniği kullanılarak farklı mevsimlerden aylar tercih edilmiştir.

gazetesi" olmaktan ziyade "hükümetin gazetesi" olmaya yaklaştırdığı açıktır. İlk olarak 1994'te Hekimler Vakıf tarafından yayımlanan ancak aynı yıl içinde kapanan, 1995 yılında ise İz Yayıncılık tarafından çıkarılmaya başlanan *Yeni Şafak* gazetesi, İslamcı-muhafazakâr medyanın günümüzdeki en etkili temsilcilerinden biridir. 1998 yılında Albayrak Grubu'na katılan *Yeni Şafak* gazetesi Adalet ve Kalkınma Partisi'ne (AKP) yakınlığıyla bilinmektedir. Öyle ki gazete AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından sonra giderek büyümüş, tirajını artırmış ve "siyasal erkin egemen söylemine dâhil olup onu yeniden üretmenin ötesinde söylemin tahkiminde de etkin biçimde rol oynamıştır" (Çarık, 2022, s.141).

⁹ *BirGün* gazetesinin sol-sosyalist gazeteleri temsilen bu çalışmaya dâhil edilmesinin nedeni, aynı kategoride bulunan diğer gazetelerden daha yüksek bir tiraja sahip olmasıdır. Gazete, 2023 yılında günlük 4000-5000 bandında tiraja sahiptir. Buna rağmen yine sol-sosyalist basın kategorisinde değerlendirilebilecek *Evensel* gazetesinden daha yüksek bir tiraja ulaştığı görülmektedir. Örneğin 5-11 Haziran 2023'te *BirGün*'ün günlük tirajı 4658 iken, *Evensel*'in günlük tirajı 3486; 10-16 Temmuz 2023'te *BirGün*'ün günlük tirajı 4622, *Evensel*'in ise 3122 olarak tespit edilmiştir. Merkez sağı temsil etmek üzere seçilen *Hürriyet* de aynı kategoride yer alan diğer gazetelerle karşılaştırıldığında daha yüksek bir tiraja sahiptir. 5-11 Haziran 2023 haftasında *Hürriyet*'in günlük tirajı 145.566 iken, *Milliyet*'inki 101.204, *Akşam*'inki ise 100.699 olarak saptanmıştır. 10-16 Temmuz 2023 haftasında *Hürriyet* 129.717, *Milliyet* 99.611, *Akşam* ise 99.493 tiraja ulaşmıştır. 5-11 Haziran 2023'te *Yeni Şafak* günlük 51.226'lık tirajı ile benzer ideolojik yönelime sahip gazeteler arasında öncü konumdadır. Nitekim aynı dönemde *Milli Gazete*'nin günlük tirajı 12.285, *Yeni Asya*'nın ise 3133 olarak gerçekleşmiştir. 10-16 Temmuz 2023 haftasında *Yeni Şafak*'ın günlük tirajı 51.899, *Milli Gazete*'nin 12.090, *Yeni Asya*'nın tirajı ise 2.995 olmuştur (Medya Takip Merkezi, 2023a, 2023b).

Hürriyet ve *Yeni Şafak* gazetelerinin web siteleri belirli tarih aralıklarında detaylı arama yapmaya izin verdiği için bu gazetelerde “bilim”, “bilim insanı”, “bilim kadını”, “araştırma”, “araştırmacı”, “uzman” anahtar sözcükleri kullanılarak haberlere ulaşılmıştır. Bu şekilde *Hürriyet*’te 257, *Yeni Şafak*’ta ise 134 haber tespit edilmiştir. *BirGün* gazetesinin arama motorunda bu şekilde arama yapmak mümkün olmadığından farklı bir yol izlenerek #bilim, #teknoloji, #araştırma #tarih, #arkeoloji, #iklim değişikliği, #sağlık, #deprem gibi etiketler üzerinden ilgili tarih aralıklarında yayımlanmış 136 haber belirlenmiştir.

Haberlerin incelenmesinde, medya ve iletişim çalışmaları alanında yaygın kullanılan metin çözümleme tekniklerinden biri olan nicel içerik çözümlemesinden yararlanılmıştır. Bernard Berelson’un “iletişimin açık içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel olarak tanımlanmasına yönelik bir araştırma tekniği” (akt. Krippendorff, 2004, s. 10) olarak tanımladığı içerik çözümlemesinin gerçekleştirilmesinde öncelikle örnekleme yer alan bilim haberlerinin bir bölümü incelenerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu doğrultuda sekiz temel kategori ve bunlara ait 41 alt kategori belirlenmiş, her bir haber bu kategoriler doğrultusunda kodlanmıştır:¹⁰

Haber kaynağı: ulusal haber ajansı, ulusal medya kuruluşu, yabancı medya kuruluşu, kadın gazeteci, erkek gazeteci.

Haberin konusu: bilimsel yenilik/keşif/buluş/gelişme, bilimsel araştırma sonuçları/verileri, bilim insanı açıklaması, bilimsel kurum açıklaması, bilimsel toplantı/sempozyum/kongre, bilimsel eğitim/atölye/şenlik, bilimsel yarışma/ödül, bilim insanı biyografisi, bilimsel proje, bilimsel kitap tanıtımı.

Haberin yer aldığı bölüm: teknoloji, güncel/gündem, hayat/yaşam, dünya/Avrupa, eğitim, sağlık, çevre, ekonomi.

Haberin bilim alanı:¹¹ fiziki bilimler (astronomi ve uzay bilimleri, yer bilimleri, oşinografi, iklim bilim, meteoroloji, fizik, kimya); biyoloji/biyomedikal bilimler (biyokimya, biyofizik, moleküler biyoloji, botanik, genetik, mikrobiyolojik bilimler, fizyoloji, patoloji, zooloji, hayvan biyolojisi vb.); mühendislik/teknoloji (tüm mühendislik dalları, yapay zekâ, kriptoloji, programlama, enformatik vb.), sağlık bilimleri (tıp, farmakoloji, veterinerlik), sosyal ve beşeri bilimler (arkeoloji, tarih, sanat tarihi, edebiyat, dilbilim, iletişim, sosyoloji, siyaset bilimi, felsefe).

Haberde yer alan ana görselin niteliği: fotoğraf, illüstrasyon/grafik.

¹⁰ Temel kategoriler ile alt kategorilerin belirlenmesinde gerek genel olarak bilim gazeteciliği/haberciliği gerekse toplumsal cinsiyet ve bilim gazeteciliği/haberciliği ile ilgili literatürden yararlanılmıştır. Bu bağlamda kullanılan başlıca kaynaklar: Dursun (2018), Öztekin ve Şahin (2020), Erdoğan (2007), Eizmendi-Iraola & Peña-Fernández (2023), Kitzinger vd. (2008), Kim vd. (2016), Vico vd., (2014).

¹¹ Bilim alanlarının tasnifinde kısmen Higher Education Research Institute at UCLA’nın yaptığı tasniften yararlanılmıştır (HERI, t.y.)

Ana görselin içeriği: bilim kadını, bilim adamı, bilim kadını ve bilim adamı.

Görselde yer alan bilim insanının bulunduğu mekân: ofis/derslik/toplantı salonu, laboratuvar, ameliyathane/hastane, araştırma sahası, dış mekân.

Görselde yer alan bilim insanının giysisi: mesleki, resmi, günlük.

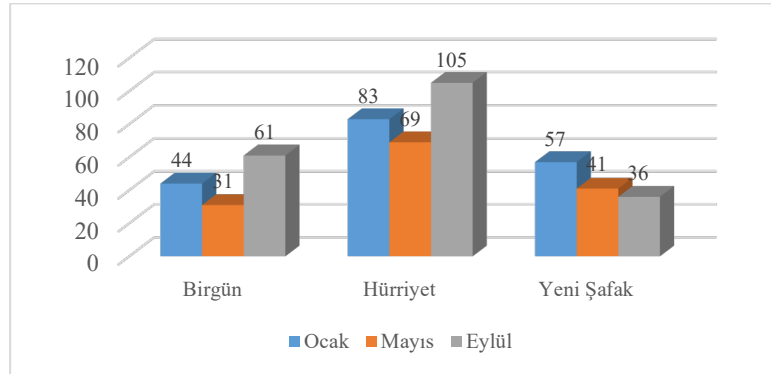
BULGULAR VE ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde bulgular iki kısım halinde sunulmuştur. İlk kısımda üç gazetenin web sitesinde yayımlanan bilim haberlerinin genel özellikleri değerlendirilmiş, böylece bilim kadınlarının temsiline dair bulgular için bir çerçevenin oluşturulması hedeflenmiştir. İkinci kısımda ise, çalışmanın esas odağı olan toplumsal cinsiyet perspektifinden bilim kadınlarının hem görünürlük düzeyleri hem görünür oldukları bilim alanları çeşitli parametreler etrafında gazeteler arasındaki farklılıklar da dikkate alınarak incelenmiştir.

Bilim Haberlerinin Genel Özellikleri

2019 yılının Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında *BirGün*, *Hürriyet* ve *Yeni Şafak* gazetelerinin internet sitelerinde yayımlanan toplam 527 bilim haberi saptanmıştır. Bu haberlerin 257'si *Hürriyet*'te, 136'sı *BirGün*'de, 134'ü ise *Yeni Şafak*'ta yer almaktadır. Haberlerin aylara ve gazetelere göre dağılımını gösteren Grafik 1'e göre, en çok haber *Hürriyet* gazetesinde Eylül ayında (n=105), en az haber ise *BirGün* gazetesinde Mayıs ayında yayımlanmıştır (n=31).

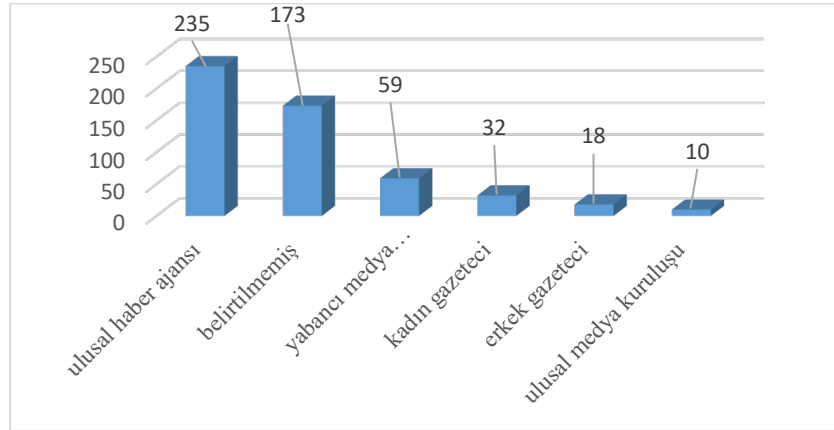
Grafik 1. Haberlerin Gazetelere ve Aylara Göre Dağılımı

Bilim haberlerinin kaynaklarına göre dağılımına bakıldığında (Grafik 2), gazetelerin çoğunlukla ulusal haber ajanslarından yararlandığı göze çarpmaktadır. 235 haberde (%44,59), başta *Anadolu Ajansı* olmak üzere ulusal haber ajansları birincil haber kaynağı durumundadır. 59 haberde (%11,20) yabancı medya kuruluşları; 32 haberde (%6,07) kadın gazeteci, 18 haberde (%3,42) erkek gazeteci; 10 haberde (%1,90) ise ulusal medya kuruluşu haber kaynağı olarak kullanılmıştır.

Dikkat çekici bir bulgu, *Hürriyet*'te 74, *BirGün*'de 71 ve *Yeni Şafak*'ta 28 olmak üzere toplam 173 haberde (%32,83) herhangi bir kaynağın belirtilmemiş olmasıdır.

Grafik 2. Haber Kaynaklarının Dağılımı

Haber kaynaklarına dair bulgular bütün olarak değerlendirildiğinde, öncelikle vurgulanması gereken kaynak gösterilmeyen haberlerin çokluğudur. Bu sorun, alanda yapılan başka çalışmalarda da ifade edilmektedir. Örneğin Öztekin & Şahin (2020, s. 191), inceledikleri haberlerin %77'sinde, Tiryaki (akt. Dursun, 2018, s. 93) ise haberlerin %68,5'inde kaynağın belli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.¹² Kaynağı belirsiz haber sorununa ek olarak muhabir imzalı haberlerin oranının da oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bilim haberciliğine dair literatürde Türkiye'de medya kuruluşlarının, ekonomik nedenlerle alanda uzman olan muhabirler yerine başka gazetecilik dallarında uzman olan muhabirleri bu alanda çalıştırdıklarına işaret edilmekle birlikte (Öztekin & Şahin, 2020, s. 186), bu çalışmada kadın ve erkek toplam muhabir oranının dahi oldukça düşük olduğu, gazetelerin muhabirler yerine haber ajanslarının sağladığı haberlere yaslandığı saptanmıştır.

Tablo 1, bilim haberlerinin gazetelerin hangi bölümlerinde yer aldıklarını göstermektedir. Buna göre haberlerin %40,61'i teknoloji, %18,03'ü güncel/gündem, %13,28'i hayat/yaşam, %12,33'ü ise dünya/Avrupa bölümlerinde bulunmaktadır. Bilim haberleri ayrıca eğitim (%3,80), sağlık (%2,66), çevre (%2,09), özel (%1,52) ve ekonomi (%1,14) bölümlerinde yer almaktadır. İncelenen gazetelerde bilim haberlerinin bilim değil teknoloji bölümlerinde bulunduğunu, ayrıca gazetelerin

¹² Bünyamin Ayhan vd. ise *Hürriyet* ve *Yeni Çağ* gazetelerinin internet sitelerinde yayımlanan bilim ve teknoloji haberleri üzerine yaptıkları araştırmada farklı bir sonuca ulaşmışlardır. Haberlerin yalnızca %19,6'lık kısmında kaynak tespit edemediklerini belirten yazarlar bilim ve teknoloji haberlerinde kaynak gösteriminin önemsendiğini belirtmektedir (Ayhan vd., 2018, s. 207).

başka bölümlerinde de bu haberlere yer ayrıldığı görülmektedir. Çalışmanın bu bulgusu, bilim gazeteciliği konusunda yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir. Örneğin Dursun da (2018, s. 93) bilim haberlerinin büyük bir bölümünün bilim sayfaları dışındaki haber sayfalarında yayımlandığına işaret etmektedir. Bu durum, Türkiye’de bilim haberciliğinin uzmanlaşmamasının bir diğer sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bilim haberciliği alanında uzmanlaşmış gazeteciler yerine haber ajanslarından alınan ve önemli bir bölümü çeviri olan haberler, bekleneceği üzere, gazetelerin bilimle doğrudan ilgili olmayan sayfalarında yer bulabilmektedir.

Tablo 1. Haberlerin Yayımlandıkları Bölümlere Göre Dağılımı

Bölüm	Sıklık	Yüzde
Teknoloji	214	40,61%
Güncel/Gündem	95	18,03%
Hayat/Yaşam	70	13,28%
Dünya/Avrupa	65	12,33%
Eğitim	20	3,80%
Belirtilmemiş	14	2,66%
Sağlık	14	2,66%
Çevre	11	2,09%
Özel	8	1,52%
Ekonomi	6	1,14%
Diğer	10	1,90%
Toplam	527	100,00%

Bilim alanlarına göre dağılımı gösteren Tablo 2’den haberlerin en çok fiziki bilimler (%38,52), sağlık bilimleri (%16,70) ve biyoloji/biyomedikal bilimler (%14,42) alanlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Sosyal ve beşeri bilimlerin oranı ise %12,14 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgular, gazetelerin bilimi daha çok pozitif bilimlerle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Nitekim bu saptama, bilim haberciliğinde pozitif bilimlerin ağırlıkta olduğunu ortaya koyan diğer araştırmalarla da (Dursun, 2018; Öztekin & Şahin, 2020) örtüşmektedir.

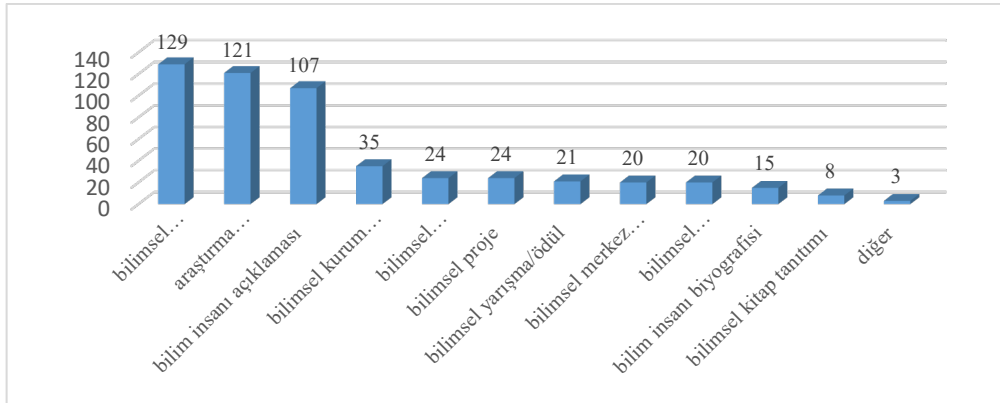
Tablo 2. Haberlerin Bilim Alanlarına Göre Dağılımı

Bilim alanı	Sıklık	Yüzde
Fiziki bilimler (astronomi ve uzay bilimleri, yer bilimleri, kimya, fizik)	203	38,52%
Sağlık bilimleri (tıp, eczacılık, veterinerlik)	88	16,70%

Biyoloji/biyomedikal bilimler (biyoloji, genetik,	76	14,42%
Sosyal ve beşeri bilimler	64	12,14%
Mühendislik/teknoloji	59	11,20%
Genel olarak bilim	29	5,50%
Diğer	8	1,52%
Genel Toplam	527	100,00%

Haberlerde ele alınan konular bağlamında yapılan incelemede ilk üç sırayı, bilimsel keşif/buluş/yenilik (n=129), araştırma sonuçları/verileri (n=121) ve bilim insanı açıklamasının (n=107) paylaştığı değerlendirilmiştir (Grafik 3). Bilim haberlerinde en az işlenen konular ise bilimsel toplantı/sempozyum/kongre (n=20), bilim insanı biyografisi (n=15) ve bilimsel kitap tanıtımıdır (n=8). En çok ve en az ele alınan konulara bakıldığında gazetelerin konu seçimlerinde okuyucunun ilgisini çekmenin temel bir kriter olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 3. Haberlerin Konularına Göre Dağılımı

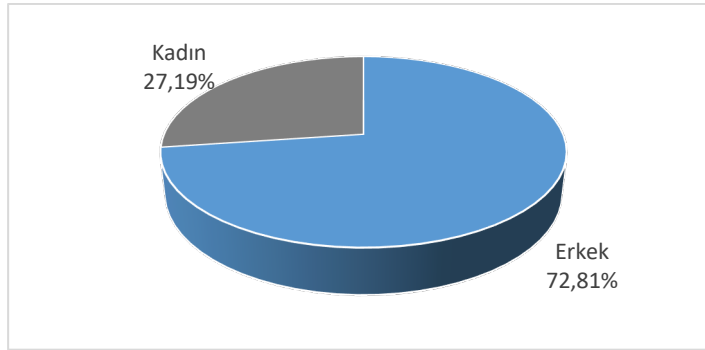
Gazete Haberlerinde Bilim Kadınları

Bilim haberlerinin genel özelliklerine dair bulguların ardından çalışmanın bu bölümünde toplumsal cinsiyet perspektifinden yapılan analize yer verilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak bilim insanların cinsiyetlerine göre dağılımı incelenmiş ve

örnekleme dâhil olan 527 haberin 87'sinde belirli bir bilim insanına referans vermeden "genel olarak bilim insanları"ndan (örneğin, "Amerikalı bilim adamlarına göre", "Bilim insanlarının açıklamalarına göre" vb.) bahsedildiği saptanmıştır. 6 haberde cinsiyeti belirlemek mümkün olmazken, 55 haberde ise herhangi bir bilim insanına referans verilmediği görülmüştür. Bu son kategori, genellikle araştırma sonuçlarının sunulduğu haberlerden oluşmaktadır.

Çalışmada, haberlerde (varsa) ilk üç bilim insanının cinsiyeti dikkate alınmış ve böylece cinsiyeti saptanabilen toplam 537 kişiye ulaşılmıştır. Bunların %72,81'i erkek (n=391), %27,19'u (n=146) ise kadındır (Grafik 4).

Grafik 4. Haberlerde Yer Alan İlk Üç Bilim İnsanın Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Kadın ve erkek bilim insanlarının yalnızca toplam içerisindeki payları değil aynı zamanda haberde söz ve/veya etkinliklerine yer verilme sırası da incelenmiştir. Tablo 3, ilk sırada yer verilenler açısından da erkeklerin üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Birinci bilim insanı kategorisinde erkeklerin oranı %72,82 iken kadınların oranı %27,18'dir. İkinci bilim insanı kategorisinde erkeklerin oranı %66,98, kadınların oranı ise %33,02 olarak tespit edilmiştir. Yalnızca 52 haberde üçüncü bilim insanına yer verilmiş, burada da yine erkeklerin büyük ağırlığı olduğu saptanmıştır. 44 haberde bilim adamı, 8 haberde ise bilim kadını bulunmaktadır.

Tablo 3. Bilim İnsanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

1. bilim insanı	Sıklık	Yüzde	2. bilim insanı	Sıklık	Yüzde	3. bilim insanı	Sıklık	Yüzde
Erkek	276	72,82%	Erkek	71	66,98%	Erkek	44	84,62%
Kadın	103	27,18%	Kadın	35	33,02%	Kadın	8	15,38%
Toplam	379	100,00%	Toplam	106	100,00%	Toplam	52	100,00%

Gazeteler arasında bilim insanlarının cinsiyetlerine göre yer verme oranı bakımından bir fark olup olmadığı da dikkate alınmıştır. Tablo 4'ten izlenebileceği üzere *BirGün* %30,58'lik payla bilim kadınlarının en fazla görünür olduğu gazetedir.

İkinci sırada %19,81 ile *Yeni Şafak* yer alırken, en az bilim kadınının bulunduğu gazete ise %18,83'lük pay ile *Hürriyet*'tir. Bilim kadınlarını temsil etme düzeyleri açısından gazeteler arasında anlamlı bir karşılaştırma yapabilmek için bilim kadınlarının payını incelemek yeterli değildir. Bu kapsamda gazetelerin hem bilim adamlarına hem de genel olarak bilim insanlarına atfı yaptığı haberlerin paylarına da bakmak gerekir. Bu durum özellikle *Hürriyet* açısından önemlidir. Zira *Hürriyet* bilim kadınlarının payları açısından son sırada görünse de bilim adamlarının temsilinde %60,25 ile ikinci sıradadır. Üstelik herhangi bir cinsiyete atfı yapmadan genel olarak bilim insanları kategorisinde en büyük pay da yine bu gazeteye aittir. *Yeni Şafak* gazetesi, bilim kadınlarının temsili açısından küçük bir farkla da olsa *Hürriyet*'ten daha iyi durumda görünmekle birlikte aynı zamanda %61,32 pay ile bilim adamlarına en çok yer veren gazetedir. *BirGün* gazetesi ise %55,37'lik payla bilim adamlarının temsili açısından son sırada yer almaktadır. Tablodaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde aralarındaki küçük farklılıklara rağmen gazetelerin bilim kadınlarını yetersiz temsil ettiği, bilimi erkeklerle ilişkilendirme eğiliminin üçü için de geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 4. Bilim İnsanlarının Gazetelere Göre Dağılımı

	BirGün		Hürriyet		Yeni Şafak	
	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde	Sıklık	Yüzde
Bilim kadını	37	30,58%	45	18,83%	21	19,81%
Bilim adamı	67	55,37%	144	60,25%	65	61,32%
Genel olarak bilim insanları	17	14,05%	50	20,92%	20	18,87%
Toplam	121	100,00%	239	100%	106	100,00%

Gazetecinin cinsiyeti ile haberde sözlere ve/veya etkinliklerine yer verdikleri bilim insanların cinsiyeti arasında bir ilişkinin olup olmadığı da sorgulanmıştır (Tablo 5). Buna göre kadın gazetecilerin yaptıkları toplam 32 haberin 22'sinde erkek, 9'unda kadın bilim insanının bulunduğu, 1 haberde ise genel olarak bilim insanlarına atfı yapıldığı tespit edilmiştir. Erkek gazetecilere ait 18 haberin 11'inde erkek, 5'inde ise kadın bilim insanı bulunduğu, 2 haberde ise herhangi bir bilim insanı referansı olmadığı görülmüştür. Gazeteci imzalı haberlerin sayısının azlığı nedeniyle gazetecinin cinsiyeti ve haberde yer verilen bilim insanının cinsiyeti arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılabilecek çıkarımların sınırlı olduğu açıktır. Ancak yine de kadın gazeteci olmanın bilim kadınlarına daha fazla yer verme bakımından bir etkisinin bulunmadığını söylemek mümkündür.

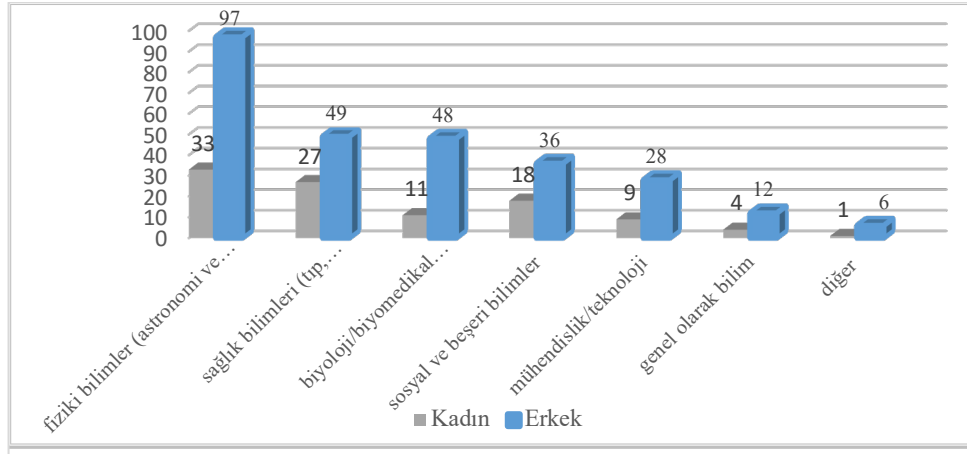
Tablo 5. Bilim İnsanlarının Gazetecinin Cinsiyetine Göre Dağılımı

	Kadın gazeteci	Erkek gazeteci
Bilim kadını	9	5
Bilim adamı	22	11

Genel olarak bilim insanları	1	-
Kodlanamıyor	-	2
Toplam	32	18

Haberlerin bilim alanlarına ve bilim insanının cinsiyetine göre dağılımını gösteren Grafik 5'e göre tüm bilim dallarında erkekler kadınlardan fazla sayıda temsil edilmektedir. Fiziki bilimlerde (astronomi ve uzay bilimleri, yer bilimleri, oşinografi, iklim bilim, meteoroloji, fizik, kimya) 97 erkek-33 kadın; sağlık bilimlerinde (tıp, farmakoloji, veterinerlik) 49 erkek-27 kadın; biyoloji/biyomedikal bilimlerde (biyokimya, biyofizik, moleküler biyoloji, botanik, genetik vb.) 48 erkek-11 kadın; mühendislik ve teknoloji (tüm mühendislik dalları ile yapay zeka, kriptoloji, programlama vb.) alanında 28 erkek-9 kadın; sosyal ve beşeri bilimlerde (arkeoloji, tarih, sanat tarihi, edebiyat, dilbilim, iletişim, sosyoloji, siyaset bilimi, felsefe) ise 36 erkek-18 kadın bilim insanının sözlerine ya da etkinliklerine birinci kişi olarak yer verilmiştir. Bilim kadınlarının çeşitli bilim alanlarındaki görünürlükleri oranlandığında en az biyoloji/biyomedikal bilimler (%18,64) ve mühendislik ve teknoloji (%24,32) alanlarında, en çok ise tıp ve sağlık bilimleri (%35,52) ile sosyal ve beşeri bilimler (%33,33) alanlarında temsil edildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

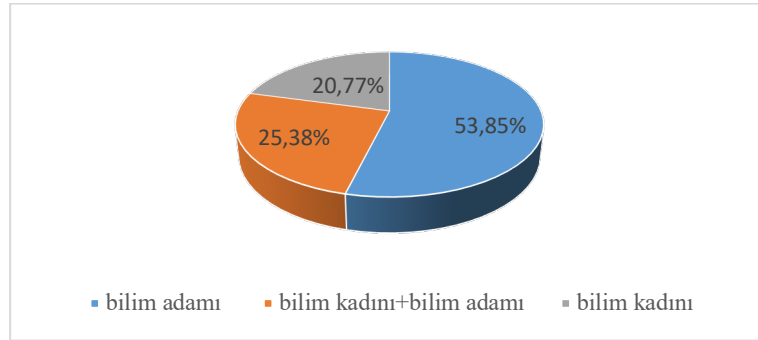
Grafik 5. Bilim İnsanlarının Cinsiyetinin Bilim Alanlarına Göre Dağılımı

Görsellerin bir mesajın ya da duygunun aktarılmasında önemli araçlardan biri olduğu (González vd., 2017, s. 537) fikrinden hareketle, çalışmada haber görselleri de incelenmiştir. Bu bağlamda ilk olarak görsellerin niteliği saptanmış; 2 haberde görsel bulunamazken, 49 haberin görselinin illüstrasyon/grafik, 476 görselinin ise fotoğraf olduğu tespit edilmiştir. Birden fazla görselin bulunması halinde yalnızca ilkinin dâhil edildiği analizin bulgularına göre, toplam 129 haber görselinde bilim insanları yer almaktadır. Grafik 6'da görüldüğü gibi, görsellerin

%53,85’inde yalnızca bilim adamları, %25,38’inde bilim adamları ve bilim kadınları, %20,77’sinde ise yalnızca bilim kadınları vardır. Görsellerin haberin temel inandırıcılık unsurlarından biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bilim haberlerinde ağırlıklı olarak bilim adamı görsellerinin varlığının, bilimin toplumsal tahayyüldeki “erkeklerle özgü” niteliğini yeniden ürettiği sonucuna ulaşılabilir.

Grafik 6. Haber Görsellerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Bilim insanların cinsiyetlerine göre dağılımında gazeteler arasındaki farklılıklar da incelenmiştir (Tablo 6). Bilim insanı fotoğrafı bulunan toplam haberler içerisindeki bilim kadınlarının oranı hesaplanarak yapılan incelemede, bilim kadınlarına tek başlarına en fazla yer veren gazetenin *Hürriyet* olduğu saptanmıştır. %26,47’lik orana sahip *Hürriyet*’i %20,83 ile *BirGün* gazetesi takip etmektedir. Kadın bilimcilere en az yer veren gazete %10,81’lik orana sahip olan *Yeni Şafak*’tır.

Tablo 6. Bilim İnsanı Görsellerinin Gazetelere Göre Dağılımı

Gazete	Bilim insanının cinsiyeti	Sıklık	Yüzde
BirGün	Bilim adamı	10	41,67%
	Bilim kadını	5	20,83%
	Bilim kadını+bilim adamı	9	37,50%
Toplam BirGün		24	100,00%
Hürriyet	Bilim adamı	40	58,82%
	Bilim kadını	18	26,47%
	Bilim kadını+bilim adamı	10	14,71%
Toplam Hürriyet		68	100,00%
Yeni Şafak	Bilim adamı	19	51,35%
	Bilim kadını	4	10,81%
	Bilim kadını+bilim adamı	14	37,84%
Toplam Yeni Şafak		37	100,00%

En fazla bilim kadını görselinin bulunduğu gazete *Hürriyet* gibi görünmekle birlikte, diğer kategorilerle birlikte değerlendirildiğinde durum farklılaşmaktadır. Zira *Hürriyet*, aynı zamanda, bilim insanı görselleri bağlamında en çok bilim adamına yer veren gazete olma özelliğine de sahiptir. Öyle ki bilim insanları görsellerinin %58,82'si erkeklerden oluşmaktadır. En az bilim kadını görseline yer veren *Yeni Şafak*'ta ise yayımlanan bilim insanı görsellerinin %51,35'i erkektir. *BirGün* ise yine ağırlıklı olarak bilim adamlarına yer verse de bu oran %41,67 diğer gazetelerden daha azdır. Bu gazetede kadın ve erkek bilim insanlarının bir arada bulunduğu görsellerin, diğer gazetelerle kıyaslandığında daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Kim vd.'nin (2016), bilim insanlarına dair profesyonellik göstergeleri olarak tanımladığı kategorilerden yararlanılarak bilim insanlarının bulunduğu görsellerin onları hangi mekânlarda ve hangi giysilerle sunduğu incelenmiştir. Tablo 7'den izlenebileceği gibi görsellerin çoğunda bilim insanları, ofis/derslik/toplantı salonlarında bulunmaktadır. En sık kullanılan mekân açısından kadınlar ve erkekler açısından anlamlı sayılabilecek bir farklılık yoktur. Esas fark en sık kullanılan ikinci mekânla ilgilidir: Kadınlar için en sık kullanılan ikinci mekân laboratuvar iken (%33,33), erkekler için dış mekânlardır (%21,74).

Tablo 7. Profesyonellik Kategorilerinin Bilim İnsanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Profesyonellik göstergeleri	Alt kategoriler	Kadın	Erkek	Kadın+Erkek
Mekân	Ofis/derslik/toplantı salonu	11 (%40,74)	30 (%43,48)	12 (%36,36)
	Dış mekân	3 (%11,11)	15 (%21,74)	6 (%18,18)
	Laboratuvar	9 (%33,33)	10 (%14,49)	2 (%6,06)
	Araştırma sahası	2 (%7,41)	6 (%8,70)	8 (%24,24)
	Ameliyathane/hastane	-	1 (%1,45)	5 (%15,15)
	Kodlanamıyor	2 (%7,41)	7 (%10,14)	-
	Toplam	27	69	33
Giysi	Mesleki	10 (%37,04)	13 (%18,84)	6 (%18,18)
	Resmi	3 (%11,11)	19 (%27,54)	9 (%27,27)
	Günlük	11 (%40,74)	34 (%49,28)	17 (%51,52)
	Kodlanamıyor	3 (%11,11)	3 (%4,35)	1 (%3,03)
	Toplam	27	69	33

Hem kadınlar hem de erkekler en çok günlük giysileriyle görüntülenmiştir (sırasıyla %40,74 ve %49,28). Mesleki giysilerle görüntülenme oranı açısından bakıldığında kadınların erkeklere üstünlüğü göze çarpmaktadır. Kadınlar için bu oran %37,04 iken, erkekler için %18,84'tür. Mesleki giysilerle görüntüleme erkeklerin oranının düşük, kadınlarınkinin yüksek olmasının dış mekânlarda görüntülenme oranlarındaki farklılıklarla ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu kapsamda belirtilmesi gereken önemli bir diğer husus ise, kadınların dış görünüşlerine ya da cinselliklerine ilişkin herhangi bir vurgunun olmayışıdır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Üç gazetenin web siteleri üzerinden yapılan incelemede bilim haberlerinde temsil edilen bilim kadınlarının oranının, gerçek dünya verilerinin ötesinde bir eşitsizliğe işaret ettiği görülmektedir. Bu araştırmanın bulgularının toplandığı 2019 yılında Türkiye’de yükseköğretim kurumlarındaki kadın araştırmacı oranı %45 iken, üç gazetede bu oran ancak %27’dir. Bilim kadınlarının gazetelerdeki dağılımına bakıldığında birinci sırada *BirGün* (%30,58), ikinci sırada *Yeni Şafak* (%19,81) ve son sırada *Hürriyet*’in (%18,83) bulunduğu anlaşılmaktadır. Sol-sosyalist çizgide yayın yapan *BirGün* gazetesinin bilim kadınlarına en çok yer veren gazete olması beklenebilir bir sonuç olmakla birlikte merkez sağı temsil ettiği iddiasında olan *Hürriyet*’in İslamcı-muhafazakâr *Yeni Şafak* gazetesinin arkasından gelmesi şaşırtıcı görünmektedir. Bununla birlikte bilim adamlarının görünürlük oranlarına bakıldığında durum farklılaşmaktadır. Zira *Yeni Şafak*, *Hürriyet*’e kıyasla daha fazla bilim adamına yer vermektedir. *Hürriyet*’e dair bu durumun temel nedeni, gazetenin “genel olarak bilim insanı” kategorisindeki haberlerinin diğer gazetelerden daha fazla olmasıdır. Bilim insanların görünürlüğüne ilişkin veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, politik ve ideolojik yönelimin kısmen de olsa bilim kadınlarının görünürlük düzeyini etkilediği, ancak her üç gazetenin de bilim kadınlarını olduğundan çok daha az oranda temsil ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Haber görsellerindeki bilim kadını temsillerinin oranı ise haberde sözlere ve/veya etkinliklerine yer verilen bilim kadınlarının oranından da düşüktür. Bilim insanı görsellerinin ancak beşte birinde (%20,77) yalnızca bilim kadınları yer alabilmiştir. Yalnızca bilim adamlarının bulunduğu görseller ise toplam görsellerin yarısından fazladır (%53,85). Gazetelerdeki dağılımlara bakıldığında durum daha da çarpıcı hale gelmektedir. Zira bilim kadınlarının görsellerine en fazla yer veren gazetenin *Hürriyet* olduğu saptanmıştır. %26,47’lik orana sahip *Hürriyet*’i %20,83 ile *BirGün* gazetesi takip etmektedir. Kadın bilimcilerin görsellerine en az yer veren gazete %10,81’lik orana sahip olan *Yeni Şafak*’tır. Her üç gazetenin de hem sözlere ve/veya etkinliklerine hem de görsellerine yer verilen bilim kadınlarının oranları bir arada düşünüldüğünde gazetelerin bilimi erkeklerle ilişkilendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, elde edilen sonuçların, bilim dünyasında erkeklerin norm kadınların ise istisna olduğu sonucuna ulaşan diğer araştırma verileriyle (Chimba & Kitzinger, 2010; González vd., 2017; Kitzinger vd., 2008; Niemi & Pitkänen, 2017) uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Bilim insanların bilim alanlarına göre dağılımı yine kadınların gerçekte olduğundan daha da az temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Haberlerde konu edilen tüm bilim alanlarında erkeklerin yoğunluğu söz konusudur. Kadınların ve erkeklerin çeşitli disiplinlerde eşitsiz dağılımı olarak tanımlanan toplumsal cinsiyete dayalı yatay ayrışma (Adak, 2018, s. 29) konusunda yapılan çalışmalar, erkeklerin doğa bilimleri, matematik, mühendislik alanlarında, kadınların ise sosyal ve beşerî bilimlerde, eğitim bilimleri ile tıp ve sağlıkla ilgili diğer bilim alanlarında kendilerine daha fazla yer bulabildiklerini göstermektedir. Örneğin 2018 yılı AB

verileri, kadın araştırmacıların yükseköğretim alanında sayısal olarak artış gösterdiklerini, ancak doğa bilimleri, mühendislik ve teknoloji alanlarında yetersiz, buna karşılık tıp ve sağlık bilimleri alanında yüksek düzeyde temsil edildiklerini ortaya koymaktadır (Directorate-General for Research and Innovation (European Commission), 2021, s. 118). Türkiye’de ise, Batı’da erkeklerin yüksek temsil oranına sahip olduğu alanlarda bile Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından itibaren izlenen politikaların etkisiyle -her ne kadar zaman içinde gerileme eğilimine girmiş olsa da- kadınların katılımları yüksektir (Acar, 1998, s. 313). Bununla birlikte haberlerde yer alan bilim kadınlarının çalıştıkları alanlara göre temsil oranlarının, gerçek dünya verilerinden farklılaştığı görülmektedir. *She Figures* raporundan elde edilen verilere göre (Directorate-General for Research and Innovation (European Commission), 2021, s. 121), Türkiye’de tıp ve sağlık bilimlerinde bilim kadınlarının katılımı %48,72 iken, gazete haberlerinde bu oran %35,52; astronomi, fizik, yer bilimleri gibi alanlarda %44,59 iken gazete haberlerinde %25,38 olarak saptanmıştır. Yine sosyal bilimler ve beşeri bilimler açısından da kadınların gerçek dünyada olduğundan çok daha az oranda temsil edildikleri saptanmıştır. Sosyal ve beşeri bilimlerde kadınların katılımı sırasıyla %44,04 ve %41,70 iken, bu iki alanın bir arada değerlendirildiği gazete haberlerindeki oran %33,33’tür. Özetle, bilim kadınlarının katılımının %40’ın üzerinde olması nedeniyle cinsiyet dengeli sayılan alanlarda dahi gazeteler kadınları yetersiz temsil etmektedir.

Çalışmada, gazetecinin cinsiyeti ile haberde söz ve/veya etkinliklerine yer verilen bilim insanlarının cinsiyeti arasındaki ilişki de incelenmiştir. Zira kimi çalışmalarda, muhabirin cinsiyeti ile başvurduğu bilimsel kaynağın cinsiyeti arasında bir ilişkinin var olduğu gösterilmiştir (Zeldes vd., 2007; Zoch & Turk, 1998). Ancak bu çalışma kapsamında, kadın gazetecilerin imzasıyla çıkan haberler sınırlı sayıda olsa da (32/527), bu yönde bir ilişkinin varlığından söz etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Daha açık bir deyişle kadın gazetecilerin yaptığı haberlerde bilim kadınlarına daha fazla yer verilmemekte, onlar da tıpkı erkek gazeteciler gibi, çoğunlukla bilim adamlarına başvurmaktadır. Bu sonuç, kadın gazetecilerin kaynak kullanımında daha çok gazetecilik rutinlerinin etkili olduğunu ve dolayısıyla bu rutinlerin kadınların yetersiz temsillerine yol açtığını göstermektedir.

Türkiye’de bilim haberlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alan ve farklı ideolojik yönelimlere sahip basının bilim kadınlarını yetersiz temsil ettiğini ortaya koyan bu çalışma, şüphesiz ki, farklı medya organlarına odaklanan çalışmalarla geliştirilmeye ve ilerletilmeye ihtiyaç duymaktadır. Medyanın bilime ve bilim insanlarına dair tutum ve inançları şekillendirmedeki rolü göz önünde bulundurulduğunda, hem geleneksel hem de yeni medyada bilim kadınlarının görünürlük oranlarının ve hangi özellikleriyle temsil edildiklerinin çalışılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede gelecek araştırmaların gerçekçi ve kurgusal medya metinlerinde (televizyon haberleri, televizyon programları, televizyon dizileri, sinema filmleri, sosyal medya platformları vb.) bilim kadınlarının

nasıl temsil edildiğini sorunlaştırması, bilim dünyasında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde atılacak adımlar açısından son derece önemlidir. Nitekim bu konuda yapılacak araştırmaların, medyanın etkisine daha açık olduğu varsayılan kesimlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair farkındalıklarını olumlu yönde değiştirebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer yandan temsil çalışmalarını desteklemek üzere bilim haberciliğinin üretim boyutunun da toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmesinin gerekliliğine dikkat çekilmelidir. Özellikle bilim gazetecileriyle yapılacak çalışmaların haber üretim sürecinde kullanılacak bilimsel kaynakların seçiminde cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük bir farkındalığın oluşturulmasına katkı sağlayacağı öngörülebilir.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, F. (1998). Türkiye üniversitelerinde kadın öğretim üyeleri. *75 yılda kadınlar ve erkekler içinde* (1. bs., ss. 313-321). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Adak, N. (2018). Akademide kadınlar: Yükseköğrenime giriş ve kariyerde ilerleme. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1 (1), 23-38.

Ağgöl-Yalçın, F. (2012). Öğretmen adaylarının bilim insanı imajlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *İlköğretim Online*, 11 (3), 611-628.

Amarasekara, I. & Grant, W. J. (2019). Exploring the YouTube science communication gender gap: A sentiment analysis. *Public Understanding of Science*, 28(1), 68-84. doi:10.1177/0963662518786654

Attenborough, F. T. (2011). Complicating the sexualization thesis: The media, gender and 'sci-candy'. *Discourse & Society*, 22 (6), 659-676. doi:10.1177/0957926511411693

Ayhan, B., Baloğlu, E. & Livbe, T. (2018). Bilim ve teknoloji haberlerinin dijital medyada sunumu. *7. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi*, Baku, Azerbaycan, 2018. https://www.researchgate.net/publication/330442357_BILIM_VE_TEKNOLOJI_HABERLERININ_DIJITAL_MEDYADA_SUNUMU, (Erişim Tarihi: 23.08.2023).

Berggren, C. (2008). Horizontal and vertical differentiation within higher education-gender and class perspectives. *Higher Education Quarterly*, 62 (1-2), 20-39. doi: 10.1111/j.1468-2273.2008.00381.x

Can, Y. C. (2023). Türkiye'de bilim haberciliği ve Twitter'da bilim haberciliği üzerine bir araştırma. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 58-73.

Cheryan, S., Drury, B. J. & Vichayapai, M. (2013). Enduring influence of stereotypical computer science role models on women's academic aspirations. *Psychology of Women Quarterly*, 37 (1), 72-79.

Chimba, M. & Kitzinger, J. (2010). Bimbo or boffin? Women in science: an analysis of media representations and how female scientists negotiate cultural contradictions. *Public Understanding of Science*, 19 (5), 609-624. doi:10.1177/0963662508098580

Cole, J. R. & Zuckerman, H. (1984). The productivity puzzle. *Advances in motivation and achievement*, 2, 217-258.

Çarık, Ş. (2022). *2000 sonrası muhafazakâr medyanın yapısal dönüşümü: Yeni Şafak ve Milli Gazete örnekleri*. (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/2725257127?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20&%20These%20s>

Dion, M. L., Sumner, J. L. & Mitchell, S. M. (2018). Gendered citation patterns across political science and social science methodology fields. *Political Analysis*, 26 (3), 312-327. doi:10.1017/pan.2018.12

Directorate-General for Research and Innovation (European Commission). (2021). *She figures 2021: Gender in research and innovation: statistics and indicators*. LU: Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/06090>, (Erişim Tarihi: 20.05.2023).

Dursun, O. (2018). Bilim gazeteciliğinde popülaritenin ve pozitif bilimlerin hegemonyası. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (29), 83-114. doi:10.16878/gsuilet.499532

Eizmendi-Iraola, M. & Peña-Fernández, S. (2023). Gender stereotypes make women invisible: The presence of female scientists in the media. *Social Sciences*, 12 (1), 30. doi:10.3390/socsci12010030

Erdoğan. (2007). *Türkiye'de gazetecilik ve bilim iletişimi: Yapısal özellikler, sorunlar ve çözüm önerileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi 40. Yıl Kitaplığı.

Erkek egemen akademi!: YÖK'ün yükseköğretim istatistiklerine göre kadın profesör oranı sadece yüzde 33. (2023, 2 Mayıs). *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/erkek-egemen-akademi-yokun-yuksekogretim-istatistiklerine-gore-kadin-profesor-orani-sadece-yuzde-33-2077041>

González, D., Mateu, A., Pons, E. & Domínguez, M. (2017). Women scientists as decor: The image of scientists in Spanish press pictures. *Science Communication*, 39 (4), 535-547. doi:10.1177/1075547017719074

Günlük-Şenesen, G. (2015). Üniversite üst yönetiminde kadınların konumu: Türkiye’de 1990’lardan 2000’lere ne değişti? A. Makal, G. Toksöz (Der.) *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi* içinde (ss. 335-362). Ankara: İmge.

Higher Education Research Institute (HERI). (t.y.). STEM disciplines. www.heri.ucla.edu/PDFs/surveyAdmin/fac/Listing-of-STEM-Disciplines.pdf, (Erişim Tarihi: 08.05.2023).

Huber, B. & Baena, L. Q. (2023). Women scientists on TikTok: New opportunities to become visible and challenge gender stereotypes. *Media and Communication*, 11 (1), 240-251. doi:10.17645/mac.v11i1.6070

Husu, L. & Tainio, L. (2016). Representations of women researchers in Finnish print media: Top researchers, multi-talents and experts. *Investigaciones Feministas*, 7 (2), 203-224 <http://dx.doi.org/10.5209/INFE.53796>

Karaçam, S., Aydın, F. & Digilli, A. (2015). Fen ders kitaplarında sunulan bilim insanlarının basmakalıp bilim insanı imajı açısından değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 33 (2), 606-627. doi:10.7822/omuefd.33.2.19

Karakuş, H. (2016). Delik boru: Türkiye’deki akademisyen kadınlar üzerine bir analiz. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (53), 533-556. doi: 10.9761/JASSS3635

Kim, H., Kim, S.-H., Frear, C. & Oh, S.-H. (2016). News photos of scientists skew race but not gender. *Newspaper Research Journal*, 37 (3), 261-274. doi:10.1177/0739532916663210

Kitzinger, J., Chimba, M. D., Williams, A., Haran, J. & Boyce, T. (2008). Gender, stereotypes and expertise in the press: How newspapers represent female and male scientists. Monograph, UK Resource Centre for Women in Science, Engineering and Technology (UKRC) and Cardiff University. http://cf.ac.uk/jomec/resources/Kitzinger_Report_2.pdf (Erişim Tarihi: 22.08.2023).

Knobloch-Westerwick, S. & Glynn, C. J. (2013). The Matilda effect—role congruity effects on scholarly communication: A citation analysis of communication research and journal of communication articles. *Communication Research*, 40 (1), 3-26. doi:10.1177/0093650211418339

Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology* (2. bs.). Sage publications.

Kubilay, Ç., Ova, N. & Ceyhan, Ç. (2023). Türkiye’de medya ve kadın konulu çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *İki Binli Yıllarda Medya ve Kadın* içinde (ss. 9-50). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Küçükvardar, M. (2020). Bilim gazeteciliği: Haber siteleri üzerine bir araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 52, 166-186. doi:10.47998/ikad.825370

LaFollette, M. C. (1988). Eyes on the stars: Images of women scientists in popular magazines. *Science, Technology, & Human Values*, 13 (3-4), 262-275. doi:10.1177/016224398801303-407

Medya Takip Merkezi. (2023a, 20 Haziran). 12 Haziran 2023—18 Haziran 2023 19.06.2023 |908. Sayı | 18. Yıl. <https://medyatakkip.com.tr/nd/12-haziran-2023-18haziran-2023-19062023-908-sayi-18-yil-137.html> (Erişim tarihi: 20.01.2024).

Medya Takip Merkezi. (2023b, 8 Ağustos). 31 Temmuz 2023—6 Ağustos 2023 07.08.2023 |915. Sayı | 18. Yıl. <https://medyatakkip.com.tr/nd/31-temmuz-2023-6-agustos-2023-07082023-915-sayi-18-yil-144.html> (Erişim tarihi: 20.01.2024).

Miller, D. I., Eagly, A. H. & Linn, M. C. (2015). Women's representation in science predicts national gender-science stereotypes: Evidence from 66 nations. *Journal of Educational Psychology*, 107 (3), 631.

Mitchell, M. & McKinnon, M. (2019). 'Human' or 'objective' faces of science? Gender stereotypes and the representation of scientists in the media. *Public Understanding of Science*, 28 (2), 177-190. doi:10.1177/0963662518801257

Nelkin, D. (1994). *Bilim nasıl satılır?* (M. Çiftçi, Çev.) İstanbul: Şule.

Niemi, M. K. & Pitkänen, V. (2017). Gendered use of experts in the media: Analysis of the gender gap in Finnish news journalism. *Public Understanding of Science*, 26 (3), 355-368. doi:10.1177/0963662515621470.

OECD (2021). It's time to close the gender gap in research. <https://www.oecd.org/gender/data/it-is-time-to-close-the-gender-gap-in-research.htm>, (Erişim Tarihi: 20.09.2023).

Ongun, Ö. (2014). Uluslararası habercilik ve söylem: Türkiye'deki gazetelerin Suriye iç savaşını yansıtmaya biçimleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (20), 77-97.

Özkır, Y. (2013). Hürriyet Gazetesi'nin kimliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 45-70.

Öztan, E. & Doğan, S. N. (2015). Akademinin cinsiyeti: Yıldız Teknik Üniversitesi örneği üzerinden üniversite ve toplumsal cinsiyet. *Çalışma ve Toplum*, 3 (46), 191-222.

Öztan, E. & Doğan, S. N. (2017). Mühendislik, teknoloji ve iş yerinde cinsiyete dayalı ayrışma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20 (1), 104-142.

Öztekin, H. & Şahin, M. (2020). Medyanın bilimle imtihanı: Türkiye’de gazetelerde yer alan bilim haberleri üzerine bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (33), 178-197. doi:10.31123/akil.694234

Phillips, A. A., Walsh, C. R., Grayson, K. A., Penney, C. E. & Husain, F. (2022). Diversifying representations of female scientists on social media: A case study from the women doing science Instagram. *Social Media + Society*, 8 (3), 1-17. <https://doi.org/10.1177/20563051221113068>

Rossiter, M. W. (1984). *Women scientists in America: Struggles and strategies to 1940*. JHU Press.

Sağlamer, G., Tan, M. G., Çebi, P. D., Çağlayan, H., Gümüšoğlu, N. K., Poyraz, B., ...& Adak, N. (2018). Gendered patterns of higher education in Turkey: Advances and challenges. *Women’s Studies International Forum* içinde (C. 66, ss. 33-47). Elsevier.

Shachar, O. (2000). Spotlighting women scientists in the press: Tokenism in science journalism. *Public Understanding of Science*, 9 (4), 347-358. doi:10.1088/0963-6625/9/4/301

Siyasette ve bilim dünyasında dünyada kadınların oranı | Almanya Bulteni—Almanya Haberleri. (t.y.). tarihinde <https://www.almanyabulteni.de/haberler/siyasette-ve-bilim-dunyasinda-dunyada-kadinlarin-orani>, (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

Steinke, J. (1997). A portrait of a woman as a scientist: Breaking down barriers created by gender-role stereotypes. *Public Understanding of Science*, 6 (4), 409-428.

Steinke, J. & Tavarez, P. M. P. (2017). Cultural representations of gender and STEM: Portrayals of female STEM characters in popular films 2002-2014. *International Journal of Gender, Science and Technology*, 9 (3), 244-277.

Şentürk, B. (2015). Çokuz ama yokuz: Türkiye’deki akademisyen kadınlar üzerine bir analiz. *ViraVerita E-Dergi*, (2), 1-22.

Tılıç, D. (2003, 22 Kasım). Birgün: Neden ve nasıl bir günlük gazete. *BİANET*, <https://bianet.org/haber/birgun-neden-ve-nasil-bir-gunluk-gazete-26785> (Erişim Tarihi: 20.01.2024).

Vico, E. A., Castillo, G. P., Rey, P. R., Semova, D., Agustín, J. G., Nieto, M. T. G. & Abad, M. V. (2014). Presence and representation of female scientists in the Spanish press. *Revista Latina de Comunicación Social*, (69), 176-194.

Women in Science. (2016, 18 Kasım). <https://uis.unesco.org/en/topic/women-science>, (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

Zeldes, G. A., Fico, F. & Diddi, A. (2007). Race and gender: An analysis of the sources and reporters in local television coverage of the 2002 Michigan

gubernatorial campaign. *Mass Communication and Society*, 10 (3), 345-363. doi:10.1080/15205430701407405

Zoch, L. M. & Turk, J. V. (1998). Women making news: Gender as a variable in source selection and use. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 75 (4), 762-775. doi:10.1177/107769909807500410